

เทศน์เช้า วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

พาเด็กเข้าวัด ถ้าเด็กเข้าวัดแล้วโตขึ้นมาจะไม่เคอะไม่เงิน มันจะรู้หลักของมัน เห็นไหม นี่ผู้มีศีล ผู้มีศีลของอาจกล้าหาญเข้าทุกสังคมได้ การเข้าสังคมถ้าเรารู้เราเข้าไป เราไม่เคอะไม่เงิน ถ้าเราไม่รู้เราเคอะเราเงิน เราไม่กล้าทำอะไร แต่ความรับรู้ของเขานี้สมาธิสั้น สมาธิของเขาได้แค่นั้น ได้แค่นั้นเราก็ดูแลของเขามา หน่ออ่อน เวลาเราประพฤติปฏิบัติกันหน่อของพุทธะ หน่ออ่อนมันจะเกิดขึ้นมา มันจะเติบโตขึ้นมา นี่เราหาได้ยากมาก

ฉะนั้น สิ่งที่เรามาปลูกฝังไว้ นี่เวลาลูกหลานของเรา ถ้าลูกหลานเราดี ไอ้ฉลาดหรือว่ามี ปฏิภาณไหวพริบนั่น สิ่งนั้นถ้ามีดีด้วยเราก็พอใจ แต่ถ้าลูกเราเป็นคนดีซะอย่างหนึ่งเราพอใจแล้ว แต่เขามีปัญญาขึ้นมาเขาจะยืนในสังคมของเขาได้ อันนั้นเป็นสิ่งที่เราพอใจ แต่ถ้าลูกของเราเป็นคนดีนะ ถ้าลูกของเรามีปัญหาต่างๆ แต่พ่อแม่ปวดหัวนี้ก็ไม่ไหว นี่พ่อแม่ปวดหัวอันนี้มันเป็นอำนาจวาสนาของคนนะ เราดูแลรักษาของเรา ดูแลรักษาเพราะพ่อแม่ไม่ต้องการหวังสิ่งใด จากลูกเลย ขอให้ลูกมีความสุขพ่อแม่พอใจแล้ว แต่ถ้าเราดูแลพ่อแม่ของเรา เห็นไหม อันนี้เป็นอีกกรณีหนึ่งนะ ถ้าเราดูแลพ่อแม่ของเรา เราต้องมีสติมีปัญญาของเรา พ่อแม่ของเราเราต้องใช้ อุบายไฉน

คำว่าอุบายนะ เรามีปัญญามากกว่าแต่เราคล้อยตามไป เราคล้อยตามไป เราดูแลของเราไป เพื่อไม่ให้มีความกระทบกระทั่งกัน การกระทบกระทั่งกันแล้วสิ่งนั้นไม่ดีเลย แต่ไม่ใช่ว่าจะถูกไปทั้งหมด เพราะคำว่าเราอยู่ในโลกมันเป็นจริงเป็นนิสัยของคนนะ เวลาเราภาวนามันมีมาตรฐานเดียว คำว่ามาตรฐานเดียวคือมักคะ มรรคญาณ คืออริยสังขมมันมีหนึ่งเดียว แต่วิธีการเข้าไป แล้วจริตนิสัยของคน เห็นไหม การเข้าไปด้วยหลายช่องทาง หลายมุมมอง แต่เวลาถึงที่สุดแล้วมันต้องเป็นอันเดียวกัน

คำว่าเป็นอันเดียวกัน ถ้าไม่อันเดียวกัน เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในภัททป์ ๕ องค์ ถ้า ๕ องค์สอนเหมือนกัน แต่เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศนาว่าการ

“เราอายุสั้น เราก็อายุแค่ ๘๐ ปี พระเจ้าก็สละปะ ๒๐,๐๐๐ ปี พระศรีอริยเมตไตรย ๘๐,๐๐๐ ปี ต่างๆ เราอำนาจวาสนาน้อย เราอายุสั้น”

คำว่าอายุสั้นของเรา เราแค่ ๘๐ ปี นี้เวลาจะวางกรรมวินัยไว้อีก ๕,๐๐๐ ปี แต่คิดดูสิถ้า ๘๐,๐๐๐ ปี เห็นไหม มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี พอ ๔๐,๐๐๐ ปีแล้วออกบวช พอออกบวชแล้ว นี่วันออกบวชวันนั้น ออกบวชวันนั้นก็ตรัสรู้ธรรมเลยแล้วสั่งสอนอีก ๔๐,๐๐๐ ปี แต่ของเรา ๕,๐๐๐ ปี นี้ พุคถึงอายุ พุคถึงอายุขัย พุคถึงอำนาจวาสนาบารมีว่าบารมีเราน้อยกว่า แต่อริยสังฆมันอันเดียวกัน

นี่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็สอนเหมือนกัน พระศรีอริยเมตไตรยก็มาตรัสรู้อันนี้ นี่อริยสังฆต้องตรัสรู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มรรคญาณ เห็นไหม นิโรธคือการดับ การดับดับอย่างไร? มันต้องมีเหตุมีผลของมัน ไม่ใช่ว่าต่างคนต่างดับ ต่างคนต่างดับแล้วดับเรื่องอะไรล่ะ? มันก็เหม่อลอยไป ความเหม่อลอย ความไม่มีหลักไม่มีเกณฑ์อันนั้นมัน ไม่ใช่พุทธศาสนา

ถ้าพุทธศาสนานะ นี่สิ่งที่เป็นจรตนิสัยนี่อย่างหนึ่งนะ แต่ความใสสะอาดนะ เราอยู่กับครูบาอาจารย์มาหลายองค์ เวลาอยู่กับครูบาอาจารย์หลายองค์นะ เราดูจรตนิสัยดูพฤติกรรมของท่าน แต่ แต่มันไว้ใจตรงที่ว่ามันใสสะอาด มันเหมือนพ่อแม่ พ่อแม่เวลาพูดกับลูกควบคุมดูแลลูกของเรา เราดูแลด้วยอะไร? เราดูแลด้วยน้ำใสใจจริงของเรานะ เพราะว่าเลือดเนื้อเชื้อไขของเรา เราดูแลรักษาของเรา นี่ไม่มีแอบแฝง ความรักในโลกนี้ความรักที่สะอาดบริสุทธิ์ไม่มีความรักของใครเท่ากับของพ่อของแม่

นี่เวลาเราอยู่กับครูบาอาจารย์ของเรา นะ ครูบาอาจารย์ของเราถ้าท่านได้ประพฤติปฏิบัติของท่าน ท่านได้ชำระกิเลสของท่าน อันนั้นยิ่งใสสะอาดกว่านะ เพราะเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะรื้อสัตว์ชนสัตว์ เห็นไหม จะรื้อสัตว์ชนสัตว์ ธรรมทายาทไป เวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นมาได้ปัญญาวิคคีย์ ๕ องค์ ได้ยัสสะและเพื่อนของยัสสะอีก ๕๔ องค์ แล้วรวมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็น ๖๑

“เธอทั้งหลายพ้นจากบ่วงที่เป็นโลกและเป็นทิพย์ เธออย่าไปซ้อนทางกันนะ โลกนี้เขาเรารู้อนันท์” เห็นไหม

เธอพ้นจากบ่วงที่เป็นโลกและเป็นทิพย์ ทำไมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ารู้ล่ะ? นี้รู้เพราะอะไร? เวลาเทศน์ว่าการบัญญัติก็ย เวลาเทศน์ธรรมจักๆ ไป อัญญาโกณฑัญญะได้องค์เดียว อีก ๔ องค์ยังไม่รู้ เทศน์ซ้ำๆ จนเป็นพระโศคาบันทั้งหมด เทศน์อนัตตลักขณสูตรเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา

เวลาได้ยสะมา พระยสะมีปราสาท ๓ หลังเหมือนกัน บอกว่า “ที่นี่เดือดร้อนหนอ ที่นี่วุ่นวายหนอ” มันเดือดร้อน มันทุกข์ยากไปหมด ที่นี่เดือดร้อนหนอ คือว่าการบริหารจัดการมันเครียดมาก องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเดินจงกรมอยู่นะ

“ยสะ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่เดือดร้อน ที่นี่สงบสงัด”

เทศน์ให้ยสะเป็นพระโศคาบัน พ่อแม่ออกมาตามนี้บังไว้ด้วยฤทธิ์ เทศน์สอนพ่อแม่ให้พระยสะเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา เพื่อนได้ข่าวตามมาพระพุทธเจ้าเทศน์ว่าการ นี้ ๖๑ องค์พ้นจากบ่วงที่เป็นโลกและเป็นทิพย์ ฉะนั้น เวลาประพฤติปฏิบัติขึ้นมามันมีมาตรฐานเดียว คำว่ามาตรฐานนะ มาตรฐานคืออริยสังคมาจริงอันนั้น ถ้าความรู้ความเห็นเรา เห็นใหม่ ถ้าความรู้ความเห็นเรา มันเป็นอารมณ์ความรู้สึก ถ้าความรู้สึกของเรา เราพิจารณาไปมันมีโลกียปัญญา

โลกียะหมายความว่า เวลาคนเรามีการศึกษาทางวิชาการสิ่งใด มองศาสนาก็มองในมุมมองของตัวเอง นี่เรามองศาสนาในมุมมองของตัวเองนะ เรามีพื้นฐานการศึกษาสิ่งใดล่ะ? ถ้าคนเรียนกฎหมายก็มองในแง่ของกฎหมาย ถ้าคนเรียนอริยสังคมาก็มองในแง่ของอริยสังคมา คนเรียนวิศวะก็มอง... มองในแง่ของใคร? พื้นฐานอันนั้นมันมองศาสนาด้วยวิธีการใด? แต่เวลาปฏิบัติขึ้นมาแล้วล่ะ? นี่เวลาปฏิบัติขึ้นมา เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะสื่อที่สื่อในความเข้าใจของเรานั้นล่ะ สื่อในความเข้าใจของเรา แต่เวลาจิตมันสงบแล้วนี้เป็นสากล

ถ้าจิตสงบเป็นสากล สากลหมายถึงว่าเวลาฤๅษีชีไพรเขาทำความสงบของเขาเหมือนกัน คูตีอาพารดาบส อุทกดาบส ทำสมาบัติ ๘ แล้วฤๅษีชีไพรเขาทำสมาธิล่ะ? แต่เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมาธินั้นถ้าไม่เป็นสัมมา ไม่เป็นสัมมา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากำหนดอานาปานสติ พอจิตกำหนดอานาปานสติมันหดสั้นเข้ามาถึงตัวของจิตเอง พอตัวของจิตเอง ตัวของจิตใช้ปัญญาฟอกในตัวของตัวเอง แต่ถ้าเป็นมิจฉาล่ะ? มันเป็นมิจฉา เห็นใหม่ เป็นความรู้สึกแล้วมันส่งออก

นี่สมบัติ ๘ มันทำความสงบของใจเหมือนกัน รูปฌาน อรูปฌาน ฌานโลกีย์ ฌาน เห็นใหม่ ฌานมันมีกำลัง พอมีกำลังมันออกรู้ใน ออกรู้ในเรื่องสิ่งใดๆ พอออกรู้เห็นต่างๆ รู้วาระจิต รู้ต่างๆ ตื่นตื่น ตื่นตื่นว่าท่านเป็นศาสดา เป็นศาสดา นี่รู้คนอื่นรู้ส่งออก แต่ไม่รู้ตัวเอง ไม่รู้ตัวเอง ไม่รักษาตัวเอง เวลาอานาปานสติมันสงบเข้ามาที่ตัวมันเอง พอสงบที่ตัวมันเอง สงบเข้าถึงตัวเอง ก็ไปเห็นข้อมูลที่เคยสร้างสมบุญญานิยามมา บุญเพนิวาสนาสติญาณ ข้อมูลในใจเพราะมันหดมา ในใจมาเห็นข้อมูลในใจของตัวเอง นี่ข้อมูลก็เปิดเผยออกมา ถ้าเปิดเผยแล้วมันก็สาวเข้าไปในข้อมูล นั้นไม่จบไม่สิ้น ไม่จบไม่สิ้น ไม่มีต้น ไม่มีปลาย เห็นใหม่ นี่ดึงกลับมา อานาปานสติดึงกลับมาสู่ความสงบ ถ้ามีกำลังขึ้นมาพอเข้าไปถึงข้อมูลเดิม ถ้าข้อมูลเดิมไม่กำจัด แล้วแรงขับล่ะ? แรงขับก็จู่จู่ปาดญาณ นี่สิ่งนี้มันเป็นอดีตอนาคตทั้งหมด อดีตอนาคตในขณะที่จิตดวงนั้นนะ เวลาดึงกลับมา พอดึงกลับมาอาสวักขณญาณนี้มรรคเกิดแล้ว

ถ้ามรรคเกิด เพราะว่าจิตมันย้อนกลับมามันไม่ใช่ว่าออกรู้ ออกรู้เรื่องต่างๆ นี่สมบัติ ออกรู้ได้หูทิพย์ เสียงทิพย์ หูทิพย์ ตาทิพย์ต่างๆ ออกรู้ๆ ออกรู้เรื่องคนอื่น แต่ไม่รู้เรื่องของตัวเอง พอเวลามันสงบเข้ามามันรู้เข้ามาในเรื่องของตัวเอง มันพิจารณาของมัน นี่สิ่งที่พอพิจารณา พอชำระสะสางความไม่รู้ อวิชชาความไม่รู้ใน เวลามันมีกำลังขึ้นมามันรู้เรื่องคนอื่นหมดเลย แต่มันไม่รู้ตัวมันเอง พอมันกลับขึ้นมาอยู่ในตัวมันเองแล้วชำระในตัวมันเอง

“เราเป็นไก่ฟองแรกที่เจาะฟองอวิชชาออกมา”

ความรู้สึกนึกคิดเรานี้แหละขั้น ๕ ขั้น ๕ เห็นใหม่ นี่ตัวจิตคือตัวสมาธิ คือตัวพลังงาน ตัวขั้น ๕ นี่เปลือกของไข่ เวลามันเจาะฟองไข่ออกมา พอเจาะฟองไข่ออกมาขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕ ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ขั้น ๕ นี่แล้วปฏิฆะ-กามราคะ มันเกิดจากสิ่งใด? มันเกิดจากสิ่งที่จิตออกรู้ ออกรู้ในอะไร? ออกรู้ในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ถ้ามันสงบเข้ามาล่ะ? มันชำระล้างเข้ามา

นี่ถ้ามันชำระล้างเข้ามามันเข้าไปถึงในหัวใจ ถ้ามันเป็นไปได้ มันเป็นไปได้เราปฏิบัติได้ หลักการมันเป็นแบบนี้ แต่คนจะมีอำนาจวาสนาแค่ไหน? เรามาทำบุญกุศลกัน เรามาทำบุญกุศล เพราะ เพราะเราเชื่อในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นแก้วสารพัดนึกนะ แก้วสารพัดนึกนึกในเรื่องอะไร? นึกในเรื่องทานก็ได้ทาน นึก

เรื่องของศีลก็ได้ศีล นึกเรื่องสมาธิก็เรื่องของสมาธิ เรื่องของปัญญาเราก็ต้องฝึกฝนของเรา นี่แก้วสารพัดนึก เห็นไหม

เรามาทำบุญกุศลกันเพราะเราเชื่อในความเมตตาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าจิตนี้เกิดมาจากไหน? มนุษย์นี้เป็นมาจากไหน? เราเกิดมาเป็นมนุษย์นี่จิตปฏิสนธิจิต มันปฏิสนธิในไข่ ในครรภ์ ในน้ำคร่ำ ในโอปปาติกะ แล้วเกิดมาในวิภวภูมิจิต ถ้าเกิดในวิภวภูมิจิตเป็นมนุษย์ เราเกิดเป็นมนุษย์แล้วสิ่งที่เราทำอยู่ในโลกนี้เราก็ทำเพื่อความมั่นคงในชีวิต เพื่อความมั่นคงของเรา แต่ความมั่นคงในชีวิตนี้มันก็ใช้ปัจจัยเครื่องอาศัยนี้ในชีวิตหนึ่ง แต่คุณงามความดีของเรามันจะติดกับจิตเราไป

ถ้ามันติดกับจิตเราไป เราสร้างบุญกุศลขึ้นมาเพื่อความสบายใจ เราสงเคราะห์ผู้อื่น เราสงเคราะห์ผู้อื่น จิตเรามันก็ผ่องแผ้ว แล้วเวลาสงเคราะห์ผู้อื่น แล้วสิ่งที่เราสงเคราะห์นั้นเขาได้ความพึงพิงจากเรา แต่สิ่งที่จิตใจเรานี้ได้เราได้อะไร? เราได้ความอบอุ่นในหัวใจของเรา แล้วถ้ามันมีหลักมีเกณฑ์ขึ้นมา เห็นไหม ทำแล้วมันมีหลักมีเกณฑ์ มันสนใจ มันค้นคว้า มันอยากประพฤติปฏิบัติ นี่มันก็จะย้อนกลับมา ย้อนกลับมา

งานของโลกคืองานบริหารจัดการ งานดูแลสิ่งหน้าที่การงานของเรา งานบริหารใจ ควบคุมใจของเราให้มันสงบนิ่งได้อย่างไร? แล้วถ้าหัวใจมันสงบนิ่ง เวลาเราทำเรื่องงาน งานก็เป็นงานของโลก งานของโลกหมายถึงว่า เราจะทำขนาดไหนมันต้องมีงานของมันต่อเนื่องกันไป งานของใจถ้าเราชำระสะสางจนมันจับสั่นกันได้ งานอย่างนี้มันจับสั่นได้ ถ้ามันไม่จับสั่นมันไม่จับสั่นเพราะสิ่งใด? ถ้ามันจับสั่น มันจับสั่นเพราะสิ่งใด? เราจะมีประสบการณ์ของเรา

ถ้ามันไม่จับสั่น เห็นไหม มันพิจารณาไปแล้วมันภาวนาของมันไปแล้ว แต่มันมีสิ่งใดค้างคาใจอยู่ แต่มันพิจารณาของมัน มันแยกแยะของมัน มันแยกแยะของมัน เวลามันดั่งคปทาน มันรวมตัวลงมันชำระของมันไป แต่มันบ่อยครั้งเข้าๆ จนถ้ามันสมุจเฉทคปทาน ถ้ามันสมุจเฉทคปทานมันขาด สังโยชน์ขาดจากใจเรารู้ของเรา มันขาดเพราะสิ่งใดล่ะ? เวลามันขาดมันขาดอย่างไร? ของเรากำลังอยู่ในมือเราทิ้งจากมือเราไปอย่างไร?

เวลามันขาดนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “ตั้งแขนขาด” เวลาตั้งแขนขาด เวลามันขาดสิ่งที่มันขาดไป เห็นไหม นี่เรารู้ของเรา ในเมื่อมันขาดไปมันขาดไปมันไม่มีสิ่งใดแล้ว มันจะมีสิ่งใดที่เหลืออยู่ในใจล่ะ? เวลา

ประพฤติกฎปฏิบัติขึ้นมา เราปล่อยวางแล้วมันมีอะไรตกค้างในใจ ตกค้างในใจ มันมีตกค้างอยู่ ถ้าเราซื้อสัตย์ เราซื้อสัตย์เราพิจารณาของเราเนะ นี่เพราะมันตกค้างขึ้นมา แล้วแก้ไขสิ่งที่ตกค้างนี้ทำอย่างไร? ทำอย่างไร? พิจารณาซ้ำแล้วซ้ำเล่า พิจารณาแยกแยะแล้วแยกแยะเล่า

นี่เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นไหม ไก่ตัวแรกเจาะฟองอวิชชาออกมา มันเจาะฟองอวิชชาออกมาเป็นไก่ตัวแรก เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จิตใจของเราถ้าเราประพฤติกฎปฏิบัติมันก็ต้องทำแบบนั้น เพราะอวิชชาความไม่รู้ในหัวใจของคนมีทุกคน ถ้ามันทำลายอวิชชา ทำลายสิ่งนั้นขึ้นมา มันจะเติบโตขึ้นมา แล้วมันจากไหนล่ะ? เห็นไหม หน่อพุทธะหน่อพุทธะมันมาจากการฝึกฝน มาจากการเจตนา มาจากการตั้งใจจริงของเรา มาจากการฝึกหัดของเรา

งานทางโลกมันยังล้มลุกคลุกคลาน เห็นไหม สิ่งที่เป็นวัตถุ สิ่งที่ต้องได้ บริหารจัดการ เรายังต้องดูแลรักษาขนาดนั้น แล้วหัวใจของเราเราจะต้องดูแลรักษาขนาดไหน? ฉะนั้น เวลาผู้ประพฤติกฎปฏิบัติเขาต้องดูแลความสงบสงัด เขาต้องดูแล สัปบายะ ๔ สัปบายะคือไม่ให้มีอะไรกระทบกระเทือนมันไป ไม่กระทบกระเทือนมันก็ยังหาทางออกอยู่แล้ว ถ้ามีกระทบกระเทือนมันยังไปใหญ่ เราดูแลรักษาก่อน แล้วถ้าปฏิบัติได้แล้วจะอยู่ในที่พลุกพล่านก็ได้ จะอยู่ในที่สงบสงัดก็ได้ ถ้าทำได้แล้วนะ แต่ถ้าทำยังไม่ได้ต้องฝึกฝนก่อน ต้องหาทางออกก่อน

เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าละจากราชวังมาออกสู่ป่าสู่เขา ออกปฏิบัติ เวลาพระเจ้าสุทโธทนะนิมนต์กลับไปเทศนาว่าการ พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระอรหันต์ นางพิมพาสามณเฑียรหูลเอาได้หมดเลย เพราะตัวเองมีความรู้จริง มีประสบการณ์แล้วถึงไปสอนคนอื่นได้ แต่ถ้าเรายังไม่มีความรู้จริงนี่เราก็อูบๆ คลำๆ กัน มาลูบๆ คลำๆ มันก็จะเป็นสิ่งที่เราลูบคลำกันไปอย่างนั้น ถ้าเป็นความจริงมันเป็นความจริงขึ้นมา

ฉะนั้น การเสียดสีของเรานี้เป็นประโยชน์อันหนึ่ง มันมีมาตรฐานเดียวเท่านั้นแหละ ใครจะว่าอย่างไร เขาจะว่าอย่างไรมันเรื่องของเขา เราทำของเรา เราวัดกัน เห็นไหม เราวัดกันที่ในความรู้สึกรู้สึกของเรา แล้วถ้าความรู้สึกของเรานั้นดีขึ้นไป มันสนใจขึ้นไป มันพัฒนาขึ้นไป แล้วเราปฏิบัติขึ้นไป ทาน ศีล ภาวนา การภาวนาจะทำให้เรามีปัญญา เพราะปัญญาของเรานั้นจะแก้ไขความลึกลับ สงสัย แก้สิ่งที่มันหมักหมมอยู่ในหัวใจ แล้วเราจะอยู่ที่ไหนเราก็อยู่ได้

สิ่งนี้มันเป็นเรื่องของเรา นี่สันติภูฏาน นี่มันเป็นปัจจัยตั้ง คำว่าปัจจัยตั้งเกิดขึ้นกับใจ แล้วใครเป็นคนทำให้ล่ะ? อตตะตา หิ อตตะโน นาโถ คุณเป็นที่พึ่งแห่งตน เวลาทุกข์นี้เราทุกข์ร้อน ถ้าเราแก้ไขแล้ว ตนแก้ไขตน ตนจะรู้จริงในหัวใจของตน เอวัง